

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی

دکتر محمود شارع پور*

دکتر تقی آزاد ارمکی**

صادق صالحی***

چکیده

اجتماع علمی را می‌توان جمع دانشمندان و محققانی دانست که مطابق قواعد و هنجارهای رسمی و غیررسمی در تعامل با یکدیگر بوده، با اجتماعات علمی دیگر در ارتباط فعال است. اجتماع علمی دارای اجزا و عناصر متنوعی می‌باشد که از این میان می‌توان به انجمنهای علمی و ارتباطات علمی اشاره کرد. اغلب، از انجمن علمی به عنوان نمود و شاخص روند معرفت علمی یاد می‌شود. بر همین اساس، مقاله حاضر با بررسی کنگره اخیر انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی، درصدد شناختی از روند جهانی جامعه‌شناسی است. پیش فرض مقاله، بر این استوار است که چون این انجمن بزرگترین تجمع اندیشمندان اجتماعی از سراسر جهان می‌باشد، تحلیل مقالات ارائه شده در کنگره مذکور می‌تواند تا حدود زیادی بیان‌کننده روند جامعه‌شناسی در سطح جهانی باشد.

بدین منظور، مجموعه مقالات ارائه شده در کمیته‌های پژوهشی کنگره جهانی جامعه‌شناسی (که در جولای سال ۲۰۰۲ در استرالیا برگزار شد) براساس ملاکهای مختلف: توزیع مقالات براساس کشورها، زبان مورد استفاده در کنگره، نحوه تألیف مقالات، رابطه بین متغیرهای اقتصادی - اجتماعی و بازده علمی و حوزه‌های تخصصی مورد توجه در کنگره مورد تحلیل محتوا قرار گرفته است. در بخش پایانی مقاله، اولویت‌های حوزه‌های جامعه‌شناسی در میان برخی از کشورهای شناسایی گردیده است.

واژه‌های کلیدی

انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی، اجتماع علمی، روند جهانی جامعه‌شناسی، ارتباطات علمی، کنگره جهانی جامعه‌شناسی، انجمن علمی.

* دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه مازندران.

** دانشیار گروه آموزشی جامعه‌شناسی دانشگاه تهران.

*** مربی گروه علوم اجتماعی دانشگاه مازندران.

فعالیت علمی باید از طرف جامعه علمی مورد شناخت و پذیرش قرارگیرد. به همین دلیل، اهل علم به کسب وجهه علمی نزد همکاران اهمیت می‌دهند. از این جهت است که ارتباطات علمی اهمیت می‌یابد. به عبارت دیگر، ارتباطات یکی از اساسی‌ترین بخشهای نظام اجتماعی علم است. ارتباط علمی فرایندی است که به موجب آن پیامهای علمی از منابع به گیرنده انتقال می‌یابد.^(۱)

به اعتقاد مانهایم، افقهای ذهنی ناشی از پیوند گروههای مختلف، نظیر گروههای حرفه‌ای، تعیین‌کننده معرفت می‌باشد. بر این اساس می‌توان تجمع اجتماع علمی را نمود و شاخص روند معرفت علمی در آن حوزه خاص تلقی کرد. به علاوه تحقیق فونسکا و همکاران (۱۹۹۷) به این نتیجه رسید که روابط انسانی به وجود آورنده موقعیتی است که بر بهره‌وری علمی^(۲) تأثیر شدیدی دارد.

همان طور که کیویک ولارسن (۱۹۹۴) بیان داشته‌اند، علم از یک طرف فی‌نفسه جنبه بین‌المللی داشته و از طرف دیگر تماس بین محققان کشورهای مختلف، خود به بخش مهمی از فعالیت پژوهشی تبدیل شده‌است. تماسهای غیررسمی بین همکاران باعث می‌شود تا پیش از چاپ مقالات و کتب، آنها بتوانند به اطلاعات، نتایج و افکار جدید دسترسی پیدا کنند. این امر، در آن دسته از رشته‌هایی که دارای رشد و توسعه علمی سریع می‌باشد، بسیار ضروری است. مطالعات بی‌شماری میبایست آن است که در وضعیت عمومی، دانشمندی که با همکاران خود در تماس بیشتری هستند در مقایسه با سایر پژوهشگران در زمینه انتشار علمی مولدتر می‌باشند.^(۳)

رابطه بین تماس بین‌المللی و عملکرد پژوهشی، یک رابطه متقابل و دو سویه است. مطالعه کیویک ولارسن به این نتیجه رسیده است که همبستگی شدیدی بین تماسهای بین‌المللی و بهره‌وری در زمینه انتشار آثار علمی وجود دارد. نکته جالب این که این همبستگی برای رشته‌های علوم اجتماعی به مراتب بیشتر از سایر رشته‌ها بوده است. نکته دیگر این است که ارتباطات جهانی، بیشتر بر انتشارات بین‌المللی فرد محقق تأثیر دارد تا بر انتشارات داخلی او؛ زیرا افرادی که در اجتماعات علمی در سطح جهانی حاضر می‌شوند معمولاً اجتماع علمی بین‌المللی را گروه مرجع خویش قرار می‌دهند و به همین دلیل حجم انتشارات بین‌المللی آنها افزایش می‌یابد. به علاوه مقالات

ارائه شده در این نوع همایشها، اغلب در مدت زمان کوتاهی به صورت مقاله جهت چاپ به مجلات علمی عرضه می‌شود. بنابراین وضعیت موجود همایشهای بین‌المللی در هر رشته - بویژه بزرگترین اجتماع علمی در هر حوزه علمی - می‌تواند تا حدود زیادی جهت‌گیری آتی رشته مربوطه را نمایان سازد.

تحقیق حاضر در زمینه مطالعه انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی، به بررسی آخرین کنگره جهانی جامعه‌شناسی می‌پردازد. پیش فرض مقاله این است که چون این انجمن بزرگترین تجمع اندیشمندان اجتماعی از سراسر جهان بوده و طیف وسیعی از جامعه‌شناسان کشورهای مختلف را در بر می‌گیرد، بررسی و تحلیل مقالات ارائه شده در این کنگره می‌تواند روند جهانی جامعه‌شناسی را تا حدود زیادی روشن سازد.

قلمرو مطالعه حاضر

جامعه‌شناسان اغلب با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای به معرفی انجمنهای علمی و دیگر فعالیتهای علمی آنان در قلمرو زمان پرداخته‌اند. این نوع انجمنها نقش مهمی در ساختار اجتماعی حیات علمی و آکادمیک ایفا می‌کنند. انجمنهای علمی کنفرانس‌های علمی را سازماندهی نموده، توسعه و رشد حرفه‌ای اعضای خود را موجب می‌شوند. این انجمنها، شبکه‌های علمی را ایجاد نموده، به انتشار مجلات علمی و کتب می‌پردازند. تمامی این فرایندها برای حیات فکری رشته علمی، ضروری می‌باشد. کاملاً روشن است که رشد و توسعه جامعه‌شناسی به عنوان یک فعالیت فکری و علمی، تحت تأثیر نقشهای انجمنهای علمی جامعه‌شناسی بوده است.^(۴) لذا اگر به تاریخ رشته علمی خود علاقه‌مند هستیم، می‌بایست به مطالعه انجمنها پرداخت. زوکرمن، زمینه موضوعی مطالعه در جامعه‌شناسی علم را در سه حوزه خلاصه می‌کند:

- ۱- موضوعهای مربوط به سازمان اجتماعی و شناختی کار علمی
- ۲- موضوعهای مربوط به جامعه‌شناسی شناخت علمی
- ۳- روابط متقابل میان علم و مجموعه شرایط اجتماعی مربوط به آن.^(۵)

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۳۴

مطالعه حاضر با توجه به تقسیم‌بندی زوکرمین در حوزه تحقیقات مربوط به سازمان اجتماعی و شناختی کار علمی قرار می‌گیرد. زیرا در تحقیق حاضر، مشارکت کشورهای مختلف در کنگره، رابطه بین تعداد مقالات کشورهای مختلف با درجه توسعه‌یافتگی آنها، نحوه تألیف مقالات از نظر انفرادی^(۸) یا اشتراکی^(۷) و حوزه‌های تخصصی مورد توجه در کنگره مورد بررسی قرار گرفته است.

کیویک ولارسن، محققان شرکت‌کننده در اجتماعات علمی را به سه دسته تقسیم می‌کنند: دسته اول، محققانی هستند که بدون ارائه مقاله در اجتماعات علمی شرکت می‌کنند. این افراد را می‌توان توریست^(۸) نامید. دسته دوم، محققانی هستند که براساس ابتکار و علاقه خویش به ارائه مقاله می‌پردازند، اینان را می‌توان برانگیخته^(۹) نامید و بالاخره دسته سوم نیز هستند که برگزارکنندگان اجتماعات علمی از آنها برای ارائه مقاله دعوت به عمل می‌آورند؛ اینان را می‌توان، جذّاب^(۱۰) نامید.

تحلیل حاضر بر روی آثار گروه دوم یعنی بر انگیختگان صورت گرفته است؛ بدین ترتیب که فقط آن دسته از مقالاتی که در قالب کمیته‌های پژوهشی کنگره ارائه گردیدند، مورد بررسی قرار گرفت.

تعریف مفاهیم

در این مقاله از دو مفهوم اصلی اجتماع علمی و انجمنهای بین‌المللی استفاده شده است. از این رو، ضروری است قبل از طرح مسأله و یافته‌های پژوهش انجام شده، به تعریف این دو مفهوم بپردازیم:

۱- تعریف اجتماع علمی

اجتماع علمی را می‌توان جمع دانشمندان و محققان و مؤسسات علمی، آموزشی و پژوهشی‌ای دانست که در سطح یک جامعه به فعالیت مشغولند و مطابق قواعد و هنجارهای رسمی و غیررسمی عمل می‌کنند و با اجتماعات علمی دیگر ارتباط فعال دارند. اجزا و عناصر یک اجتماع علمی عبارتند از: نیروی انسانی، سرمایه‌گذاری، مراکز آموزش و پژوهش، مدیریت نهادهای علمی، انجمنهای علمی، ارتباطات علمی و هنجارها و اخلاقیات در علم.^(۱۱)

انجمنهای علمی در جهان از قرن هفدهم میلادی تاسیس شده و با حرفه‌ای شدن علم تعداد این انجمنها در سراسر جهان افزایش یافت. انجمنهای علمی دارای کارکردهای مختلفی مثل ترویج رشد و توسعه علمی، انسجام اجتماع علمی و خدمت به حرفه علمی می‌باشد. انجمنهای علمی بتدریج از سطح ملی فراتر رفته، در سطح بین‌المللی به ایفای نقش پرداخته است.

انجمنهای علمی بر اساس توافق و شرکت داوطلبانه گروهی از افراد متخصص در یک رشته علمی شکل می‌گیرد. این انجمنها از نظر سازمانی و تشکیلاتی، مؤسساتی مستقل هستند که براساس اساسنامه و با مدیران منتخب اعضای خود اداره می‌شوند. (۱۲)

۲- انجمنهای علمی بین‌المللی

انجمنهای علمی بین‌المللی از جمله سازمانهای غیردولتی و اجتماعات فراملی است که برحسب ماهیت و ویژگیهای خاص خود، می‌تواند نقش مؤثری در برقراری و تبعیت حاکمیت دموکراتیک جهانی ایفا کند. برخی از ویژگیها در میان تمام انجمنهای علمی بین‌المللی مشترک و عام می‌باشد، ولی برخی از این ویژگیها، مختص انجمنهای علمی در حوزه علوم اجتماعی است.

اول این که، این انجمنها به عنوان کنش‌گران جهانی^(۱۳) می‌کوشند تا منزلت و نفوذ جهانی عاملان اجتماع علمی (محققان و استادان) را افزایش دهند. البته قاعده اصلی کنش این انجمنها مبتنی بر ارزشهای عام‌گرایانه^(۱۴) است. بدین معنا که ارزیابی افراد بر مبنای موفقیت‌های علمی، توانایی تدریس و رعایت اخلاق حرفه‌ای از طرف اعضا صورت می‌گیرد نه بر مبنای ملیت، جنسیت، نژاد و نظایر آن.^(۱۵) دوم این که انجمنهای علمی بین‌المللی می‌توانند پادزهر مؤثری علیه جزم‌اندیشی و تعصب باشند. از جمله هنجارهای مورد قبول جامعه‌شناس این است که فرضیه‌ها و دیدگاههای خود را در معرض افراد مختلف و حتی مخالف قرار می‌دهد و بر مبنای التزام منطقی و آزمون تجربی در مورد آرای متفاوت فرضیه‌های او مورد داوری منصفانه گذاشته می‌شود. رهیافت عام‌گرایی زمینه‌ای^(۱۶) که پیش شرط گفتگوی بین فرهنگها می‌باشد، تجلی

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۳۶
خود را در مباحث علمی می‌یابد. به هر صورت، گفتمان علم بالضروره، عام‌گرا و ضد جرم‌اندیش می‌باشد.

سوم این که، در حالی که الزامهای مربوط به تجارت و دیپلماسی، اغلب حکومتها و شرکتها را مجاب می‌سازد تا در صورت مواجهه با موارد تخطی به حقوق بشر، آن را نادیده بینگارد، انجمنهای علمی بین‌المللی می‌توانند در دفاع از این حقوق نقش مؤثری ایفا کنند. این انجمنها می‌توانند به دفاع مؤثر از آزادی بیان، اندیشه و تحقیق علمی بپردازند.

چهارم این که، انجمنهای علمی بین‌المللی به طور اعم، و اینگونه انجمنها در حوزه علوم اجتماعی به طور اخص، بهتر از هر کنش‌گر دیگری می‌توانند با مشکلات ناشی از فرهنگهای سلطه‌گر در جهان امروزی، مقابله کنند.

پنجم این که، انجمنهای بین‌المللی در حوزه علوم اجتماعی می‌توانند از طریق تقویت گفتمان عمومی در سطح جهانی با استفاده از تحلیل علمی ابعاد گوناگون جهانی‌شدن، به تحقق حاکمیت دموکراتیک جهانی کمک کنند. عالم اجتماعی همیشه بین دو نیرو گرفتار می‌باشد: نیاز به رهاسازی خویش از فشارهای شرطی‌ساز ایدئولوژی‌های قدرتمند و گروههای ذینفع از یکسو و از سوی دیگر جستجو برای نیل به شناخت سودمند.^(۱۷)

بنا به دلایل فوق، نقش اجتماعات معرفتی نظیر انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی در حمایت از عام‌گرایی زمینه‌ای و شناخت انتقادی، امروزه بیش از گذشته اهمیت یافته است.

۳- تعریف انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی

انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی (ISA)، انجمنی غیرانتفاعی برای تأمین اهداف علمی می‌باشد که با حمایت یونسکو در سال ۱۹۴۹ میلادی تأسیس شد. هدف این انجمن کمک به پیشبرد دانش جامعه‌شناختی در سراسر جهان می‌باشد که برای نیل به این هدف، انجمن به حمایت از فعالیتهای ذیل می‌پردازد:

- الف. کمک به برقراری تماسهای فردی بین جامعه‌شناسان در سراسر جهان
- ب. کمک به اشاعه و مبادله اطلاعات در زمینه جامعه‌شناسی

ج. تسهیل و ترویج تحقیقات جامعه‌شناختی در سطح بین‌المللی

د. برگزاری همایشها و کنگره‌های جهانی به طور منظم.

انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی در طول زمان شاهد تغییرات زیادی بوده که برخی از آنها ناشی از پویایی درونی انجمن و برخی دیگر در واکنش به شرایط بیرونی روی داده است.

برخی از اثرات مثبت انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی برای رشته جامعه‌شناسی عبارتند از: آثار، روابط و اجتماع علمی. انتشارات انجمن به اشاعه یافته‌های پژوهشی، نقد آثار، مقالات نظری و دیگر آثار علمی می‌پردازد. مجلات علمی بدین طریق به انباشت و انتقال دانش کمک قابل توجهی می‌کنند. بسیاری از آثار منتشر شده در این مجلات را همکاران مورد بررسی قرار می‌دهند^(۱۸) و بدین ترتیب رسمیت می‌یابد. مجلات، بهتر از کتب، قادر به طرح موضوعهای جدید مختلف در چارچوب مقاله‌های علمی می‌باشد. به منظور ایجاد پیوند بین مقالات مختلفی که برخاسته از تخصص‌های متفاوت است، مجله‌ها می‌کوشند تا خرده حوزه‌ها^(۱۹) را به رشته مادر پیوند دهند و بدین ترتیب مانع از تجزیه علمی شوند. بر این اساس، مجله‌های انجمن به شکل‌گیری مفهوم اجتماع علمی در میان اعضای انجمن کمک می‌کنند.

گردهمایی‌های انجمن با ایجاد فرصت مبادله علمی-پژوهشی برای جامعه‌شناسان، نقش مؤثری در رشد و توسعه رشته جامعه‌شناسی ایفا می‌کند. مشارکت افراد در این نشستها فراتر از نقش شناختی آنها می‌باشد؛ زیرا مشارکت در این مجامع سبب آشنایی فرد با ایده‌ها و اندیشه‌های جدید و متنوع شده، به تقویت تعهد افراد نسبت به اجتماع علمی کمک می‌کند. به علاوه این مجامع، آشنایی با فرصت‌های شغلی را نیز تسهیل می‌کند. حداقل این که، هرکسی بهتر قادر می‌شود تا کار علمی خود را به دیگران پیوند دهد. به همین جهت، گردهمایی‌های انجمن بیش از هر فعالیت دیگری به حفظ هویت رشته‌ای و تداوم حیات آن کمک می‌کند.

انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی در راستای تحقق اهداف خویش هر چهار سال یک بار اقدام به برگزاری کنگره جهانی جامعه‌شناسی^(۲۰) می‌کند تا زمینه ارتباطات علمی بین جامعه‌شناسان سراسر جهان را فراهم سازد. این کنگره، همیشه فرصت مناسبی برای ارائه یافته‌های علمی بوده و انگیزه نیرومندی برای فعالیتهای آتی

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۳۸

جامعه‌شناسان فراهم کرده است. به علاوه کنگره، زمینه ایجاد یک توافق جمعی آزاد در مورد سؤالات اساسی جامعه‌شناسی در هر دوره زمانی را فراهم می‌کند. کنگره اخیر انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی با موضوع "جهان اجتماعی در قرن بیستم و یکم: میراث‌ها و چالش‌ها" در جولای سال ۲۰۰۲ در کشور استرالیا برگزار گردید.

موضوع بحث این کنگره بیان‌کننده این سؤال اساسی جامعه‌شناختی در شرایط امروزی می‌باشد: به منظور توصیف، تفسیر، تبیین و پیش‌بینی جهان اجتماعی در قرن بیستم و یکم، چه امکانات و ابزارهایی در اختیار داریم؟ به عنوان جامعه‌شناسانی که نسبت به جهان اجتماعی خود احساس دغدغه می‌کنیم، بایستی به سؤالات اساسی اجتماعی در عصر خود متعهد باشیم زیرا همانطور که زیگمونت باومن گفته: "تمام تفاوت بین تقدیر و اراده یا تفاوت بین پرسه‌زنی با سفر هدفمند، در پرسیدن سؤالات درست است."

یافته‌های تحقیق

برخی مطالعات کوشیده است تا با استفاده از توصیف و تحلیل مقاله‌ها یا ارجاعات^(۲۱) به ارزیابی فعالیت‌های علمی کشورهای مختلف بپردازد. این نوع تحلیلها به شناسایی نقش کشورهای مختلف در پیشبرد شناخت علمی منجر گردیده است. برخی اوقات نیز از این نوع اطلاعات برای مقاصد علمی و سیاستگذاری نظیر تخصیص بودجه‌های پژوهشی به رشته‌های علمی مختلف استفاده شده است.^(۲۲) بسیاری از این نوع مطالعات و تحلیلها به رشته‌های علوم طبیعی اختصاص داشته است.^(۲۳) از جمله معدود مطالعات جامع در زمینه آثار تولید شده در حوزه علوم اجتماعی، مطالعه کیشیدا و ماتسوی (۱۹۹۷) است که به تحلیل کمی موارد ثبت شده در مرجع‌شناسی بین‌المللی علوم اجتماعی^(۲۴) پرداخته است. با توجه به قرابت تحقیق حاضر با مطالعه مذکور، سعی شده است تا در مواردی که امکان‌پذیر باشد یافته‌های دو مطالعه مورد مقایسه قرار گیرد.

الف. توزیع مقالات براساس کشورها

با توجه به این که جامعه‌شناسان متعددی از کشورهای اقصی نقاط جهان در انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی فعال می‌باشند، بررسی فعالیت‌های علمی - پژوهشی آنها شاخصی از روند جامعه‌شناسی کشورهای مختلف جهان است.

۱۳۹ ..... پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی / سال اول / شماره سوم / سال ۸۰

از مجموع ۳۵۸۶ مقاله که در کمیته‌های پژوهشی مختلف ارائه گردید، تعداد ۱۱۱۹ مقاله فاقد اطلاعات لازم در مورد کشور مؤلف بود و توزیع مابقی مقاله‌ها از لحاظ مشارکت کشورها به شرح جدول ذیل می‌باشد:

علاوه بر کشورهای ذیل، ۲۹ کشور دیگر نظیر مالزی، لیتوانی، ونزوئلا، لبنان، تایلند، سری‌لانکا، جمهوری چک، آذربایجان و ازبکستان نیز در کنگره حضور داشتند که تعداد مقاله‌های آنان کمتر از پنج مورد بوده است. به طور کلی مؤلفان و محققانی از ۷۱ کشور جهان در کنگره حضور یافتند.

برای تعیین کشور در مورد مقالاتی که دارای دو یا چند مؤلف بودند و احتمالاً یکی از مؤلفان مقاله از کشور دیگری بوده است، از روش پیشنهادی شوبرت (۱۹۸۹) در علم‌سنجی استفاده گردید. براساس این روش که به عنوان مؤلف اول^(۲۰) مشهور است، کشور متبوع به مؤلف اول، ملاک عمل قرار می‌گیرد.

جدول شماره ۱. توزیع فراوانی مقالات ارائه شده برحسب کشور صاحبان مقالات

رتبه	نام کشور	فراوانی	درصد	درصد معتبر
۱	استرالیا	۴۰۳	۱۱/۲	۱۶/۳
۲	امریکا	۳۴۷	۹/۷	۱۴/۱
۳	انگلستان	۲۰۸	۵/۸	۸/۴
۴	کانادا	۱۷۱	۴/۸	۶/۹
۵	آلمان	۱۱۵	۳/۲	۴/۷
۶	بزریل	۹۱	۲/۵	۳/۷
۷	ژاپن	۷۵	۲/۱	۳/۰
۸	فرانسه	۷۰	۲/۰	۲/۸
۹	هند	۷۰	۲/۰	۲/۸
۱۰	روسیه	۶۷	۱/۹	۲/۷
۱۱	هلند	۶۴	۱/۸	۲/۶
۱۲	ایتالیا	۵۷	۱/۶	۲/۳

ادامه جدول شماره ۱. توزیع فراوانی مقالات ارائه شده برحسب کشور صاحبان مقالات

رتبه	نام کشور	فراوانی	درصد	درصد معتبر
۱۳	فنلاند	۵۷	۱/۶	۲/۳
۱۴	نیوزیلند	۵۱	۱/۴	۲/۱
۱۵	سوئد	۴۸	۱/۳	۱/۹
۱۶	اسرائیل	۴۶	۱/۳	۱/۹
۱۷	مکزیک	۴۱	۱/۱	۱/۷
۱۸	نروژ	۴۱	۱/۱	۱/۷
۱۹	اسپانیا	۳۸	۱/۱	۱/۵
۲۰	آفریقای جنوبی	۳۷	۱/۰	۱/۴
۲۱	چین	۳۵	۱/۰	۱/۴
۲۲	بلژیک	۳۳	۰/۹	۱/۳
۲۳	دانمارک	۲۸	۰/۸	۱/۱
۲۴	پرتغال	۲۷	۰/۸	۱/۱
۲۵	کره جنوبی	۱۷	۰/۵	۰/۷
۲۶	سوئیس	۱۵	۰/۴	۰/۶
۲۷	ترکیه	۱۵	۰/۴	۰/۶
۲۸	آرژانتین	۱۴	۰/۴	۰/۵
۲۹	اسلوانی	۱۳	۰/۴	۰/۵
۳۰	لهستان	۱۳	۰/۴	۰/۵
۳۱	اتریش	۱۲	۰/۳	۰/۵
۳۲	ایران	۱۰	۰/۳	۰/۴
۳۳	ایرلند	۱۰	۰/۳	۰/۴
۳۴	هنگ کنگ	۹	۰/۳	۰/۴

ادامه جدول شماره ۱. توزیع فراوانی مقالات ارائه شده برحسب کشور صاحبان مقالات

رتبه	نام کشور	فراوانی	درصد	درصد معتبر
۳۵	سنگاپور	۹	۰/۳	۰/۴
۳۶	فیلیپین	۸	۰/۲	۰/۳
۳۷	یونان	۸	۰/۲	۰/۳
۳۸	کلمبیا	۷	۰/۲	۰/۳
۳۹	نیجریه	۷	۰/۲	۰/۳
۴۰	مجارستان	۶	۰/۲	۰/۲
۴۱	رومانی	۶	۰/۲	۰/۲
۴۲	سنگال	۵	۰/۱	۰/۲

جدول فوق رتبه‌بندی کشورها را بر اساس تعداد مقالات ارائه شده در کمیته‌های پژوهشی مختلف کنگره نشان می‌دهد. داده‌های فوق حاکی از آن است که ده کشور اول یعنی: استرالیا، امریکا، انگلستان، کانادا، آلمان، برزیل، ژاپن، فرانسه، هند و روسیه اکثر مقاله‌های کنگره را به خود اختصاص داده بودند. این امر بیان‌کننده تمرکز شدید مقالات ارائه شده در برخی از کشورهای پیشرفته می‌باشد. به عبارت دیگر، ده کشوری که در رتبه اول قرار داشتند، ۶۵/۴ درصد از کل مقالات را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به تعداد کل کشورهای شرکت‌کننده در بخش کمیته‌های پژوهشی (۷۱ کشور) می‌توان گفت که این ده کشور، چهارده درصد از کل کشورها را تشکیل می‌دادند. تحقیق کیشیدا و ماتسوی^(۲۶) نشان می‌دهد که ۸۰/۴ درصد مطالب منتشر شده در جامعه‌شناسی فقط متعلق به یازده درصد کشورها می‌باشد. مقایسه این امر با یافته‌های تحقیق حاضر می‌نماید آن است که درجه تمرکز^(۲۷) در عرصه انتشار آثار جامعه‌شناختی به طور قابل توجهی زیاد می‌باشد. به عبارت دیگر تعداد بسیار اندکی از کشورها در انتشار

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۴۲
 علمی نقش دارند، و لذا می‌توان گفت، در عرصه مجامع علمی تا حدودی از درجه تمرکز کاسته می‌شود.

جدول شماره (۲) به مقایسه رتبه‌بندی کشورها در دو زمینه: انتشار آثار جامعه‌شناسی در مرجع شناسی علوم اجتماعی و ارائه مقاله در کنگره بین‌المللی جامعه‌شناسی در استرالیا می‌پردازد.

جدول شماره ۲. مقایسه رتبه‌بندی کشورها در زمینه انتشار، آثار و ارائه مقاله در کنگره

رتبه	در زمینه انتشار آثار جامعه‌شناسی		در زمینه ارائه مقاله در کنگره جامعه‌شناسی	
	کشور	درصد مشارکت	کشور	درصد مشارکت
۱	امریکا	۲۶/۴	استرالیا	۱۶/۳
۲	فرانسه	۱۵/۷	امریکا	۱۴/۱
۳	انگلستان	۸/۴	انگلستان	۸/۴
۴	آلمان	۷/۶	کانادا	۶/۹
۵	روسیه	۶/۲	آلمان	۴/۷
۶	هند	۶	برزیل	۳/۷
۷	ژاپن	۲/۸	ژاپن	۳
۸	ایتالیا	۲/۷	فرانسه	۲/۸
۹	لهستان	۲/۴	هند	۲/۸
۱۰	مجارستان	۲/۱	روسیه	۲/۷

جدول فوق حاکی از آن است که کشورهای: امریکا، انگلستان و آلمان از جمله کشورهایی هستند که هم در زمینه انتشار آثار جامعه‌شناسی و هم در زمینه مشارکت در کنگره جامعه‌شناسی، بسیار فعال می‌باشند. در حالی که محققان کشور فرانسه بیشتر به انتشار آثار، اهمیت قائل می‌شوند. درمقابل، کشورهای هند، کانادا و استرالیا بیشتر به شرکت در کنگره تمایل داشتند و نقش آنها در انتشار آثار جامعه‌شناختی چندان زیاد نمی‌باشد.

ب. زبان مورد استفاده در کنگره

زبان مورد استفاده در ارائه مقاله‌ها، عامل مهمی در تعیین ارتباطات علمی است. بالدوف و جرنود (۱۹۸۳) با تحلیل زبان مورد استفاده در زمینه تحقیقات منتشر شده در زمینه شیلات به سلطه زبان انگلیسی پی برده‌اند. ما نیز انتظار داشتیم تا الگوی مشابهی را در بررسی خود مشاهده کنیم. توزیع زبان مقالات ارائه شده در کنگره به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول شماره ۳. توزیع مقالات بر اساس زبان

زبان مورد استفاده	تعداد	درصد
زبان انگلیسی	۳۳۸۹	۹۴/۵
زبان غیر انگلیسی	۱۹۷	۵/۵
جمع	۳۵۸۶	۱۰۰

داده‌های فوق بیان‌کننده آن است که ۹۴/۵ درصد مقاله‌های ارائه شده به زبان انگلیسی و ۵/۵ درصد آنها که شامل ۱۹۷ مقاله می‌باشد به زبانهای غیرانگلیسی نظیر فرانسوی و اسپانیولی در کنگره ارائه گردید. کیشیدا و ماتسوی نیز در تحقیق خود در زمینه آثار جامعه‌شناسی منتشر شده، به نقش زبان توجه داشتند. مقایسه نقش زبان در دو زمینه: انتشار آثار و ارائه مقاله در کنگره می‌تواند حائز اهمیت باشد.

جدول شماره ۴. مقایسه زبان مورد استفاده در زمینه انتشار، آثار و ارائه مقاله در کنگره

زبان مورد استفاده	در زمینه انتشار آثار جامعه‌شناختی		در زمینه ارائه مقاله در کنگره جامعه‌شناسی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
انگلیسی	۳۹۴۶	۴۹/۷	۳۳۸۹	۹۴/۵
غیر انگلیسی	۳۹۹۲	۵۰/۳	۱۹۷	۵/۵

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۴۴

مقایسه اطلاعات مربوط به دوتحقیق حاکی از آن است که زبان انگلیسی در عرصه مجامع جهانی و ارتباطات شفاهی و کلامی بین اندیشمندان و محققان از نوعی سلطه برخوردار است، ولی میزان سلطه آن در عرصه انتشارات علمی کاهش قابل توجهی را نشان می‌دهد. در عرصه انتشارات، بعد از زبان انگلیسی زبانهای فرانسوی و آلمانی قرار داشتند.

ج. نحوه تألیف مقالات

جدول ذیل نشان دهنده توزیع مقالات بر اساس تعداد مؤلفان آنها می‌باشد.

جدول شماره ۵. توزیع مقالات بر اساس نحوه تألیف

نوع تألیف	تعداد	درصد
تک مؤلف	۲۹۱۱	۸۱/۲
چند مؤلف	۶۷۵	۱۸/۸
جمع	۳۵۸۶	۱۰۰

بیش از ۸۱ درصد مقالات ارائه شده در کنگره فقط دارای یک مؤلف و محقق بودند و حدود ۱۹ درصد این مقالات دارای دو یا بیش از دو مؤلف بودند و کار اشتراکی محسوب می‌شدند.

بررسی رابطه بین نحوه تألیف مقالات با توسعه یافتگی کشورها

بررسی رابطه بین میزان توسعه‌یافتگی جوامع با الگوهای رایج در زمینه تولید علمی در این جوامع می‌تواند از دیدگاه جامعه‌شناسی علم حائز اهمیت باشد. در مقاله حاضر، به منظور سنجش درجه توسعه‌یافتگی کشورها از گزارش توسعه انسانی^(۲۸) که هر ساله برنامه توسعه سازمان ملل^(۲۹) آن را منتشر می‌کند، استفاده شده است. سازمان ملل برای سنجش توسعه انسانی کشورهای مختلف جهان اقدام به تدوین شاخص توسعه انسانی^(۳۰) کرده که براساس این شاخص، کشورها بر مبنای میزان توسعه انسانی به ترتیب از رتبه اول تا به انتها رده‌بندی می‌شوند. تحقیق حاضر

۱۴۵ ..... پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی / سال اول / شماره سوم / سال ۸۰
 از رتبه‌بندی سال ۲۰۰۱ (در زمان نگارش مقاله، جدیدترین رتبه‌بندی محسوب می‌شد)
 استفاده کرده است.

جدول ذیل، رابطه این رتبه‌بندی را با تمایل کشورها از جهت انجام کار انفرادی
 یا مشترک در زمینه تولید علم، با استفاده از آزمون «تی» نشان می‌دهد.

t-tests for independent samples of AUTHORSH authorship

Variable	Number of Cases	Mean	SD	SE of Mean

AUTCOUN first author country				
Single	1935	23.5917	30.319	.689
co – author	532	18.4211	25.418	1.102

Mean Difference = 5.1707

Levene's Test for Equality of Variances : F = 27.290 P = .000

t-test for Equality of Mean

Variances	t-value	df	2-Tail sig	SE of Diff	CI for Diff
Equal	3.60	2465	.000	1.436	(2.354 7.987)
Unequal	3.98	986.27	.000	1.300	(2.619 7.222)

آزمون «تی» حاکی از آن است که بین دودسته از مقاله‌ها (انفرادی و مشترک)
 از لحاظ میانگین رتبه توسعه انسانی، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. میانگین رتبه توسعه
 انسانی برای مقاله‌های انفرادی برابر با ۲۳/۵۹ و برای مقاله‌های مشترک برابر با
 ۱۸/۴۲ می‌باشد. به عبارت دیگر، مؤلفانی که تمایل انجام کار مشترک در زمینه تحقیق
 و نگارش مقاله دارند، عمدتاً متعلق به کشورهایی هستند که دارای شاخص توسعه
 انسانی بهتری می‌باشند. تفاوت بین دو گروه از نویسندگان از این لحاظ، از نظر

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۴۶

آماري در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار می‌باشد. (لازم به ذکر است که در گزارش توسعه انسانی، کشورهای که دارای شاخص توسعه انسانی بهتر می‌باشند از رتبه یک تا ... رتبه‌بندی شده‌اند، لذا نمره کمتر در رتبه‌بندی این شاخص به معنی برخورداری از وضعیت بهتر اقتصادی - اجتماعی می‌باشد.)

د. بررسی رابطه بین متغیرهای اقتصادی - اجتماعی و بازده علمی

رابرت مرتون از جمله جامعه‌شناسانی است که تأکید زیادی بر نقش ساختار اجتماعی در رشد توسعه علمی کرده است. او توجه ویژه‌ای به همبستگی متقابل کارکردی میان علم و نهادهای اقتصادی و نظامی در جامعه داشته است؛^(۳۱) به همین جهت، بررسی رابطه بین متغیرهای اقتصادی - اجتماعی جوامع با مشارکت آنان در تولید علم و بازده علمی می‌تواند از اهمیت خاصی برخوردار باشد. در این مقاله، بازده علمی از طریق تعداد مقالات ارائه شده از طرف هر کشور در کنگره جهانی جامعه‌شناسی سنجیده شده و وابستگی بازده علمی به شاخص موفقیت تکنولوژی^(۳۲) شاخص آموزش،^(۳۳) هزینه‌های تحقیق و توسعه^(۳۴) و تولید ناخالص ملی سرانه،^(۳۵) در کشورهای مختلف، با استفاده از تحلیل رگرسیونی مورد بررسی قرار گرفته است.

بسیاری از محققان نظیر پریس،^(۳۶) نارین،^(۳۷) لوئیسون^(۳۸) به بررسی رابطه بین تعداد مقاله‌ها در رشته‌های علوم طبیعی و تولید ناخالص ملی پرداخته‌اند. در بررسی حاضر، رابطه تعداد مقاله‌ها ارائه شده و چهار متغیر مستقل فوق مورد توجه قرار گرفته است تا تصویر کامل‌تری از عوامل مؤثر در بازده علمی در حوزه جامعه‌شناسی به دست آید. اطلاعات مربوط به شاخص‌های فوق از طریق گزارش توسعه انسانی در سال ۲۰۰۱ به دست آمده است. (ضمیمه شماره یک مبین اطلاعات مورد استفاده برای تحلیل رگرسیونی می‌باشد.) در مدل رگرسیونی، بازده علمی به عنوان متغیر وابسته و چهار شاخص فوق به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است. تعریف هر یک از متغیرهای مستقل مورد نظر به شرح ذیل می‌باشد:

۱- شاخص موفقیت تکنولوژی: به سنجش این امر می‌پردازد که تا چه اندازه یک کشور در ایجاد و اشاعه تکنولوژی، و همچنین در زمینه ایجاد پایه و اساس مهارت‌های انسانی، موفق بوده است. برای محاسبه این موفقیت از چهار شاخص

ذیل استفاده گردید: خلق تکنولوژی، اشاعه نوآوریهای جدید، اشاعه تکنولوژیهای موجود و مهارتهای انسانی.

۲- شاخص آموزش: به سنجش موفقیت نسبی هرکشور در دو زمینه: سوادآموزی بزرگسالان و میزان ناخالص ثبت نام در مقاطع ابتدایی، متوسطه و آموزش عالی می پردازد. در این شاخص $\frac{2}{3}$ به سوادآموزی بزرگسالان و $\frac{1}{3}$ به میزان ناخالص ثبت نام اختصاص داده می شود.

۳- شاخص هزینه های تحقیق و توسعه: این شاخص به بررسی این نکته می پردازد که چند درصد از تولید ناخالص کشور صرف هزینه های مربوط به تحقیق و توسعه می گردد. این شاخص بیان کننده سرمایه گذاری جامعه در ایجاد تکنولوژی است.

۴- اطلاعات مربوط به تولید ناخالص ملی سرانه که برحسب دلار امریکا ارائه گردیده و بانک جهانی آن را تهیه کرده است.

جدول شماره (۶) نشان دهنده نتایج برآورد پارامترها درمدل رگرسیون چندمتغیره برای پیش بینی بازده علمی کشورها می باشد.

جدول شماره ۶ تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای پیش بینی بازده علمی

متغیر مستقل	مقادیر B	بتا	خطای استاندارد	سطح معنی داری
شاخص موفقیت تکنولوژی	-۰/۰۲	-۰/۰۴	۰/۲۴	۰/۹۲
شاخص آموزش	-۰/۹۹	-۰/۱۳	۱/۶۹	۰/۵۶
هزینه های تحقیق و توسعه	۷/۱۱	۰/۰۷	۲۴/۹۰	۰/۷۷
تولید ناخالص ملی سرانه	۰/۰۱	۰/۵۹*	۰/۰۰	۰/۰۵
مقدار ثابت	۵۶/۰۵			
مربع R (R^2)	۰/۲۸			

$P < ۰/۰۵$ (دو دامنه)

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۴۸

در میان متغیرهای مستقل، تولید ناخالص ملی سرانه تنها متغیری است که تأثیر مثبت معنی‌داری بر بازده علمی کشورها دارد. به عبارت دیگر، هر چه تولید ناخالص ملی سرانه بالاتر می‌رود، میزان بازده علمی کشورها نیز افزایش می‌یابد. (بتای مربوط به این متغیر برابر با ۰/۵۹ است).

این یافته با نتایج حاصل از بررسی کیشیدا و ماتسوی در مورد آثار منتشر شده در مرجع‌شناسی بین‌المللی علوم اجتماعی، هماهنگی دارد. بر اساس تحقیق این پژوهشگران، تولید ناخالص ملی پیش‌بینی‌کننده مؤثری برای تعیین تعداد آثار منتشر شده از طرف کشورهای مختلف می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه تولید ناخالص ملی کشورها بالاتر باشد، تعداد انتشارات علمی آن کشور نیز بالاتر خواهد بود.

کل واریانس تبیین شده به کمک این مدل، ۲۸ درصد است. به عبارت دیگر متغیرهای مستقل فوق ۲۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته (بازده علمی کشورها) را تبیین می‌کنند.

ه. حوزه‌های تخصصی مورد توجه کنگره

انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسی دارای ۵۳ کمیته پژوهشی^(۳۹) است که برخی از کمیته‌ها در مقایسه با سایرین، فعال‌تر می‌باشد. این کمیته‌ها نه تنها افراد متخصص را از اقصی نقاط دنیا گرد هم می‌آورند بلکه برخی اوقات، وسیله و عامل ظهور تخصص‌های جدید نیز می‌شوند. کمیته‌های پژوهشی بسیار متنوع بوده و بدین ترتیب به اعضا فرصت بیشتری برای مشارکت در طیف وسیعی از کمیته‌ها را در کنگره می‌دهند.

مقاله‌های محققان مختلف در چارچوب کمیته‌های پژوهشی که به نوعی معرف حوزه‌های تخصصی جامعه‌شناسی می‌باشد، ارائه می‌گردد. به علاوه برخی از کمیته‌ها با توجه به اشتراکات موضوعی، با یکدیگر ترکیب شده و تعدادی از مقاله‌ها در قالب این جلسات مشترک ترکیبی^(۴۰) ارائه می‌شود. توزیع مقاله‌های ارائه شده در کنگره بر اساس کمیته‌های پژوهشی به شرح جدول ذیل می‌باشد:

جدول شماره ۷. توزیع مقالات بر اساس کمیته‌های پژوهشی

ردیف	کمیته پژوهشی	تعداد	درصد
۱	نیروهای مسلح و حل تعارض	۶۵	۱/۹
۲	اقتصاد و جامعه	۱۰۱	۳
۳	تحقیقات مربوط به اجتماع	۳۴	۱
۴	جامعه‌شناسی آموزش و پرورش	۱۱۸	۳/۵
۵	روابط گروه‌های قومی، نژادی و اقلیت‌ها	۷۷	۲/۳
۶	تحقیقات مربوط به خانواده	۱۱۷	۳/۴
۷	تحقیقات مربوط به آینده	۲۲	۰/۶
۸	تاریخ جامعه‌شناسی	۴۸	۱/۴
۹	عمل اجتماعی و دگرگونی اجتماعی	۴۱	۱/۲
۱۰	مشارکت و خود - مدیریت	۸۵	۲/۵
۱۱	جامعه‌شناسی سالخوردگی	۹۳	۲/۷
۱۲	جامعه‌شناسی حقوق	۶۵	۱/۹
۱۳	جامعه‌شناسی اوقات فراغت	۳۶	۱/۱
۱۴	جامعه‌شناسی ارتباطات، معرفت و فرهنگ	۵۱	۱/۵
۱۵	جامعه‌شناسی بهداشت	۱۱۹	۳/۵
۱۶	نظریه‌های جامعه‌شناسی	۶۴	۱/۹
۱۷	جامعه‌شناسی سازمان	۴۴	۱/۳
۱۸	جامعه‌شناسی سیاسی	۵۶	۱/۶
۱۹	فقر، رفاه اجتماعی و سیاست اجتماعی	۸۸	۲/۶
۲۰	جامعه‌شناسی تطبیقی	۵۸	۱/۷
۲۱	توسعه منطقه‌ای و شهری	۱۰۳	۳/۰
۲۲	جامعه‌شناسی دین	۱۰۳	۳/۰
۲۳	جامعه‌شناسی علم و تکنولوژی	۷۷	۲/۳

ادامه جدول شماره ۷. توزیع مقالات بر اساس کمیته‌های پژوهشی

ردیف	کمیته پژوهشی	تعداد	درصد
۲۴	محیط زیست و جامعه	۱۲۹	۳/۸
۲۵	زبان‌شناسی اجتماعی	۴۴	۱/۳
۲۶	تکنولوژی اجتماعی و عمل جامعه‌شناختی	۲۰	۰/۶
۲۷	جامعه‌شناسی ورزش	۵۸	۱/۷
۲۸	قشربندی اجتماعی	۷۴	۲/۲
۲۹	انحراف و کنترل اجتماعی	۶۰	۱/۸
۳۰	جامعه‌شناسی کار	۸۳	۲/۴
۳۱	جامعه‌شناسی مهاجرت	۸۳	۲/۴
۳۲	زنان در جامعه	۱۲۱	۳/۶
۳۳	منطق و روش‌شناسی در جامعه‌شناسی	۶۲	۱/۸
۳۴	جامعه‌شناسی جوانان	۱۳۹	۴/۱
۳۵	تحلیل مفهومی و واژگان تخصصی	۱۵	۰/۴
۳۶	نظریه و تحقیقات مربوط به از خود بیگانگی	۳۲	۰/۹
۳۷	جامعه‌شناسی هنر	۵۷	۱/۷
۳۸	زندگی‌نامه و جامعه	۳۴	۱/۰
۳۹	جامعه‌شناسی بلایای طبیعی	۴۶	۱/۴
۴۰	جامعه‌شناسی کشاورزی و غذا	۷۱	۲/۱
۴۱	جامعه‌شناسی جمعیت	۵۲	۱/۵
۴۲	روان‌شناسی اجتماعی	۴۳	۱/۳
۴۳	مسکن و محیط مسکونی	۲۸	۰/۸
۴۴	جنبش‌های کار و کارگری	۴۳	۱/۳
۴۵	انتخاب عقلانی	۲۸	۰/۸
۴۶	جامعه‌شناسی بالینی	۱۸	۰/۵

ادامه جدول شماره ۷. توزیع مقالات بر اساس کمیته‌های پژوهشی

ردیف	کمیته پژوهشی	تعداد	درصد
۴۷	طبقات اجتماعی و جنبش‌های اجتماعی	۴۶	۱/۴
۴۸	جنبش‌های اجتماعی، کنش جمعی و تغییرات اجتماعی	۸۴	۲/۵
۴۹	بهداشت و بیماری روانی	۳۶	۱/۱
۵۰	جهانگردی بین‌المللی	۲۵	۰/۷
۵۱	سیبرنتیک اجتماعی	۵۷	۱/۷
۵۲	جامعه‌شناسی گروه‌های حرفه‌ای	۸۲	۲/۴
۵۳	جامعه‌شناسی دوران کودکی	۶۲	۱/۸
	جمع	۳۳۹۷	۱۰۰

از مجموع ۳۵۸۶ مقاله، تعداد ۱۸۹ مقاله در جلسات مشترک کمیته‌های پژوهشی ارائه گردید. بدین ترتیب، تعداد ۳۳۹۷ مقاله در قالب کمیته‌های پژوهشی مطرح گردید که توزیع آنها به شرح جدول فوق می‌باشد. داده‌های جدول حاکی از این است که عمده‌ترین کانونهای اصلی توجه جامعه‌شناسی امروزی به ترتیب حوزه‌های تخصصی ذیل می‌باشد: جامعه‌شناسی جوانان، محیط‌زیست و جامعه، زنان در جامعه. بررسی حوزه‌های تخصصی در بین ده کشوری که بیشترین نقش و مشارکت را در کمیته‌های پژوهشی کنگره داشتند، می‌تواند حائز اهمیت باشد.

جدول ذیل مبین حوزه‌های تخصصی مورد علاقه در بین ده کشور برتر علمی می‌باشد. شاخص تعیین این حوزه‌ها، تعداد مقاله‌های ارائه شده از طرف محققان این کشورها در کمیته‌های پژوهشی مربوطه می‌باشد. به منظور تلخیص اطلاعات و مقایسه کشورها، فقط به تعیین سه حوزه‌ای که بیشترین مقاله‌های را به خود اختصاص داده، اکتفا شده است.

جدول شماره ۸ وضعیت اولویت‌های حوزه‌های جامعه‌شناسی در میان ده کشور برتر

رتبه	کشور	اولین حوزه تخصصی	دومین حوزه تخصصی	سومین حوزه تخصصی
۱	استرالیا	جامعه‌شناسی دین	جامعه‌شناسی بهداشت	جامعه‌شناسی کشاورزی
۲	امریکا	محیط‌زیست و جامعه	جامعه‌شناسی آموزش و پرورش	زنان در جامعه
۳	انگلستان	جامعه‌شناسی بهداشت	جامعه‌شناسی سالخوردگی	جامعه‌شناسی جوانان
۴	کانادا	زنان در جامعه	جامعه‌شناسی سالخوردگی	جامعه‌شناسی جوانان
۵	آلمان	محیط‌زیست و جامعه	جامعه‌شناسی تطبیقی	قشربندی اجتماعی
۶	برزیل	محیط‌زیست و جامعه	انحراف و کنترل اجتماعی	جامعه‌شناسی کشاورزی و غذا
۷	ژاپن	انتخاب عقلانی	توسعه منطقه‌ای و شهری	جامعه‌شناسی ورزش
۸	فرانسه	جامعه‌شناسی گروه‌های حرفه‌ای	طبقات اجتماعی و جنبش‌های اجتماعی	جامعه‌شناسی هنر
۹	هند	زنان در جامعه	جامعه‌شناسی ساختار اجتماعی	جامعه‌شناسی دین
۱۰	روسیه	جامعه‌شناسی جوانان	جامعه‌شناسی مهاجرت	جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

علوم در ساختهای مختلف اجتماعی دارای انواع متفاوتی از رشد و توسعه می‌باشد.^(۴۱) اما سؤال این است که کدام ساخت اجتماعی منجر به رشد چه حوزه‌ای از علم گردیده است؟ به عنوان مثال، در مورد این که چرا حوزه محیطزیست در جامعه‌شناسی آلمان در اولویت قرار گرفته است، می‌توان چنین فرض کرد که آلمان یکی از کشورهای موفق در زمینه محیطزیست و کارایی سیستم انرژی بوده و برنامه‌های مختلفی برای کاهش سوختهای نفتی انجام داده است. اهداف عمده برنامه تحقیقات انرژی که در دهه ۱۹۹۰ در آلمان به تصویب رسید، عبارتند از: کاهش شرایط گلخانه‌ای، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، بهره‌برداری از منابع انرژیهای جدید که عاری از گاز کربنیک باشند و حفاظت از محیطزیست در مقابل انرژیهای مختلف.^(۴۲) به همین دلیل، شرایط و ساختار اجتماعی آلمان باعث شد تا حوزه محیطزیست در جامعه‌شناسی آلمان در اولویت قرار گیرد.

همچنین در زمینه توجه جامعه‌شناسان روسیه به جامعه‌شناسی جوان می‌توان گفت، تحولات ناشی از فروپاشی شوروی سابق، تأثیرات خود را علاوه بر حوزه‌های سیاسی، اقتصادی بر فعالیتهای علمی این کشور نیز باقی نهاده است. چالش‌هایی که به دنبال این تغییرات و تحولات سریع فرا روی جوانان این کشور قرار گرفته، سبب شده تا اندیشمندان اجتماعی روسیه، جامعه‌شناسی جوانان را در کانون توجه خود قرار دهند.

به هر ترتیب، پاسخ به این سؤال که رابطه ساخت اجتماعی کشورها و اولویت حوزه تخصصی آنها نیازمند مطالعه جداگانه‌ای از سوی محققان و پژوهشگران است.

نتایج تحقیق

به طور کلی، نتایج حاصل از تحلیل تجربی مقاله‌های ارائه شده در کنگره جهانی جامعه‌شناسی به شرح ذیل می‌باشند:

- الف. بخش عمده‌ای از مقاله‌ها را در کنگره معدودی از کشورها ارائه کردند. به طوری که بیش از ۶۵ درصد مقاله‌ها را ده کشور ارائه کردند.
- ب. کشورهای: استرالیا، امریکا، انگلستان، کانادا، آلمان، برزیل، ژاپن، فرانسه، هند و روسیه، ده کشور برتر در زمینه تعداد مقاله‌های ارائه شده بودند.

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۵۴

- ج. بیش از ۹۴ درصد مقاله‌های ارائه شده در کنگره به زبان انگلیسی بوده و فقط ۵/۵ درصد مقاله‌های ارائه شده، به زبانهای غیرانگلیسی مثل فرانسوی بوده است.
- د. ۸۱ درصد مقاله‌های ارائه شده در کنگره دارای یک مؤلف بوده و حدود ۱۹ درصد مقاله‌های محصول کار مشترک بوده است.
- ه. مقاله‌های مشترک عمدتاً متعلق به کشورهای بودند که در شاخص توسعه انسانی وضعیت بهتری را دارا هستند.
- و. از بین شاخصهای مختلف اقتصادی - اجتماعی، تولید ناخالص ملی سرانه بهترین پیش‌بینی کننده برای تعداد مقاله‌های ارائه شده از سوی کشورهای مختلف می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه سرانه تولید ناخالص ملی در کشور بالاتر باشد، تعداد مقاله‌های آن کشور نیز بیشتر خواهد بود.
- ز. بر اساس تعداد مقاله‌های ارائه شده در کمیته‌های پژوهشی مختلف، می‌توان حوزه‌های تخصصی: جامعه‌شناسی جوانان، محیط‌زیست و جامعه، زنان در جامعه را به عنوان کانونهای عمده توجه جامعه‌شناسی امروزی معرفی کرد.
- ح. در کشورهای امریکا، آلمان و برزیل، حوزه تخصصی محیط‌زیست و جامعه از بیشترین توجه برخوردار است.
- ط. در کشورهای کانادا و هند حوزه تخصصی زنان در جامعه در کانون توجه محققان اجتماعی قرار دارد.
- ی. در کشور روسیه حوزه تخصصی جامعه‌شناسی جوانان در اولویت اول توجه دانشمندان اجتماعی این کشور قرار گرفته است.

ضمیمه شماره ۱. داده‌های مورد استفاده در تحلیل رگرسیونی

نام کشور	تعداد مقالات ارائه شده در کنگره	شاخص موفقیت تکنولوژی	شاخص آموزش	هزینه‌های تحقیق و توسعه درصد از تولید ناخالص	تولید ناخالص ملی سرانه
استرالیا	۴۰۳	۵۸۷	۹۹	۱/۸	۲۴۵۷۴
امریکا	۳۴۷	۷۳۳	۹۸	۲/۶	۳۱۸۷۲
انگلستان	۲۰۸	۶۰۶	۹۹	۲	۲۲۰۹۳
کانادا	۱۷۱	۵۸۹	۹۸	۱/۷	۲۶۲۵۱
آلمان	۱۱۵	۵۸۳	۹۷	۲/۴	۲۳۷۴۲
برزیل	۹۱	۳۱۱	۸۳	۰/۸	۷۰۳۷
ژاپن	۷۵	۶۹۸	۹۳	۲/۸	۲۴۸۹۸
فرانسه	۷۰	۵۳۵	۹۷	۲/۳	۲۲۸۹۷
هند	۷۰	۲۰۱	۵۶	۰/۷	۲۲۴۸
روسیه	۶۷	-	۹۲	۰/۹	۷۴۷۳
هلند	۶۴	۶۳۰	۹۹	۲/۱	۲۴۲۱۵
ایتالیا	۵۷	۴۷۱	۹۴	۲/۲	۲۲۱۷۲
فنلاند	۵۷	۷۴۴	۹۹	۲/۸	۲۳۰۹۶
نیوزیلند	۵۱	۵۴۸	۹۹	۱	۱۹۱۰۴
سوئد	۴۸	۷۰۳	۹۹	۳/۸	۲۲۶۳۶
اسرائیل	۴۶	۵۱۴	۹۱	۲/۴	۱۸۴۴۰
مکزیک	۴۱	۳۸۹	۸۴	۰/۳	۸۲۹۷
نروژ	۴۱	۵۷۹	۹۸	۱/۶	۲۸۴۳۳
اسپانیا	۳۸	۴۸۱	۹۷	۰/۹	۱۸۰۷۹
آفریقای جنوبی	۳۷	۳۴۰	۸۷	۰/۷	۸۹۰۸
چین	۳۵	۲۹۹	۸۰	۰/۷	۳۶۱۷
بلژیک	۳۳	۵۵۳	۹۹	۱/۶	۲۵۴۴۳

ادامه ضمیمه شماره ۱. داده‌های مورد استفاده در تحلیل رگرسیونی

نام کشور	تعداد مقالات ارائه شده در کنگره	شاخص موفقیت تکنولوژی	شاخص آموزش	هزینه‌های تحقیق و توسعه درصد از تولید ناخالص	تولید ناخالص ملی سرانه
دانمارک	۲۸	-	۹۸	۲	۲۵۸۶۹
پرتغال	۲۷	۴۱۹	۹۳	۰/۶	۱۶۰۶۴
کره جنوبی	۱۷	۶۶۶	۹۵	۲/۸	۱۵۷۱۲
سوئیس	۱۵	-	۹۴	۲/۶	۲۷۱۷۱
آرژانتین	۱۴	۳۸۱	۹۲	۰/۴	۱۲۲۷۷
اسلوانی	۱۳	۴۵۸	۹۴	۱/۵	۱۵۹۷۷
لهستان	۱۳	۴۰۷	۹۴	۰/۸	۸۴۵۰
اتریش	۱۲	۵۴۴	۹۶	۱/۵	۲۵۰۸۹
ایران	۱۰	۲۶۰	۷۵	۰/۵	۵۵۳۱
ایرلند	۱۰	۵۶۶	۹۶	۱/۶	۲۵۹۱۸
هنگ کنگ	۹	۴۵۵	۸۳	-	۲۲۰۹۰
سنگاپور	۹	۵۸۵	۸۷	۱/۱	۲۰۷۶۹
فیلیپین	۸	۳۰۰	۹۱	۰/۲	۳۸۰۵
یونان	۸	۴۳۷	۹۲	۰/۵	۱۵۴۱۴
کلمبیا	۷	۲۷۴	۸۵	-	۵۷۴۹
نیجریه	۷	-	۵۷	-	۸۵۳
مجارستان	۶	۴۶۴	۹۳	۰/۷	۱۱۴۳۰
رومانی	۶	۳۷۱	۸۸	۰/۷	۶۰۴۱
سنگال	۵	۱۵۸	۳۶	-	۱۴۱۹

یادداشتها

۱- منوچهر محسنی، مبانی جامعه‌شناسی علم، انتشارات طهوری، تهران، ۱۳۷۲، ص ۲۱۴.

2- Scientific Productivity.

3- W. O. Hagstrom the scientific community, Basic Book, New York, 1965.

4- Jennifer Platt, National Sociological Associations, International Sociology, vol. 17, pp: 155-158.

۵- منوچهر محسنی، مبانی جامعه‌شناسی علم، ص .

6- Single – authored.

7- Co – authored.

8- Tourist.

9- Motivated.

10- Attractive.

۱۱- قربانعلی ابراهیمی، اجتماع علمی: ساختار و هنجارهای آن، رهیافت، شماره ۵، ص ۳۰-۴۰.

۱۲- محمدعلی امیر شیبانی، نگرش تاریخی به انجمنهای علمی در ایران، رهیافت شماره ۶، ص ۸۰-۹۰.

13- Global actors.

14- Universalistic.

15- Dogmatism.

16- Contextual Universalism.

17- Alberto Marfinelli, Markets, Governments, Communities and Global Governance, Brisbane, 2002.

18- Peer review.

19- Subfields.

20- World Congress of Sociology.

21- Citations.

22- D. Crouch et al. Bibliometric analysis for science policy, scientometrics, 1986, pp: 236-297.

23- A. Schabert et al., scientimetric datafiles: a comprehensive set of indicators, scientometrics, vol. 16, pp: 476-478.

24- IBSS.

25- First author.

روند جهانی جامعه‌شناسی: تحلیلی از اجتماع علمی ۱۵۸

26- Kishida and Matsui, 1997.

27- Degree of Concentration.

28- Human Development Report .

29- UDP.

30- HDI.

۳۱- منوچهر محسنی، مبانی جامعه‌شناسی علم، ص ۱۰۹.

32- Technology Achievement Index.

33- Education Index.

34- R. D.

35- GDP per capita.

36- Price.

37- Narin.

38- Lewsion.

39- Research committee.

40- Joint Sessions.

۴۱- منوچهر محسنی، مبانی جامعه‌شناسی علم، ص ۸۱ و:

کریستان پاترمن، ها. اف. واگنر، خط‌مشی تحقیقات و تکنولوژی دولت فدرال آلمان،

رهیافت، شماره ۳، ص ۱۵۶-۱۶۳.

فهرست منابع مورد استفاده

الف. منابع فارسی:

- ۱- ابراهیمی، قربانعلی: اجتماع علمی ساختار و هنجارهای آن، رهیافت، شماره ۵، تهران، ۱۳۷۲.
- ۲- امیر شیبانی، محمدعلی: نگرش تاریخی به انجمنهای علمی در ایران، رهیافت، شماره ۶، تهران، ۱۳۷۳.
- ۳- پاترمن، کریستان: خط‌مشی تحقیقات و تکنولوژی دولت فدرال آلمان، ها.اف. واگنر. مترجم: یدالله سبوحی، رهیافت، شماره ۳، تهران، ۱۳۷۱.
- ۴- محسنی، منوچهر: مبانی جامعه‌شناسی علم، تهران، انتشارات طهوری، تهران ۱۳۷۲.

ب. منابع انگلیسی:

- 5- Baldauf, R.B. and B.H. Jernudd (1989), "language use Patterns in the fisheries periodical literature", scientometrics, 5, pp.245-255.
- 6- Bauman, z.(1998), "Globalization: The human consequences", CPU.
- 7- Crouch, D. et al .(1986), "Bibliometric analysis for science policy: An evaluation of the United Kingdoms research performance in ocean currents and protein crystallography", scien to metrics, vol.9, pp. 239-267.
- 8- Fonseca, lucia, sancia velloso, susana wofchuk, L.De meis (1997), "The importance of human relationships in scientific productivity", scientometrics, vol. 39, No.2, pp. 159-171.
- 9- Hagstrom, W, O. (1965), "The scientific community", Basic Books, New York.
- 10- Internationa sciological Association (2002), "programme of XV World Congress of Sociology", Griffith University Press.
- 11- Kyvik, s., I. Marheim larsen (1994), "International contact and research performance", scientomertrics, vol.29, No.1, pp.161-172.

- 12- Lewison, G. (1991), “**The scientific output of the ECŠ less favored regions**”, scientometrics, 21, pp. 383-402.
- 13- Martinelli, Alberto(2002), “**Markets, Governmemts, Communities and Global Governance**”, persidential Address, ISA XV Congress, Brisbane.
- 14- Narin, F., K. sterens, E. S. whitlow (1991), “**scientific Co-op in Europe and the citation of multinationally authored papers**”, scientometrics, 21, pp. 313–323.
- 15- Platt, Jannifer (2002), “**National sociological Associations**”, International Sociology, vol. 17, NO. 2, pp. 155-158.
- 16- Price, D.J.(1969), “**Measuring the size of science**”, proceeding of the Israel Academy of scince and Humanities, 6, pp. 10-11.
- 17- Schubert, A .et al .(1989), “**Scientometric data files: A comprehensive set of indicators on 2649 journals and countires in all major science field and subfield, 1981–1985**”,Scientometrics, 16, pp. 473-478.

